

Бубенко І. В., Пантелєєв М.С.
Українська інженерно-педагогічна академія

ІСТОРІЯ РЕФОРМУВАННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Розглянуто історію наукового, адміністративного і практичного досвіду узгодження інтересів держави, регіонів і суб'єктів малого бізнесу за допомогою механізмів системи оподаткування.

Рассмотрена история научного, административного и практического опыта согласования интересов государства, регионов и субъектов малого бизнеса с помощью механизмов системы налогообложения.

History of research, administrative and practical experience for coordination of interests of State, regions and subjects of small business with the help of mechanisms of taxation system is analyzed

Забезпечення соціальної та економічної стабільності, сприяння ефективному розвитку економіки та соціальної справедливості в суспільстві належать до основних функцій держави. Розвиток малого підприємництва потрібно регулювати насамперед на законодавчому рівні. Надмірне державне втручання в цю сферу діяльності призводить до протилежного результату, саме до виключення розвитку, виникнення проблеми «виживання» малого бізнесу. Розробка досконалої та сприятливої системи оподаткування малого підприємництва, програму надання пільг та переваг на початковому етапі здійснення підприємницької діяльності, а також погодження функцій бюджетного податкового та земельного кодексів, у питаннях оподаткування землі, пільг про оподаткування, прибуткового податку тощо мають створити умови, за яких малому бізнесу стане вигідним вийти з тіні [2, 4].

Податкова система як інструмент державного регулювання в системі ринкової економіки виконує низку важливих функцій - фіскальну, розподільчу, регулюючу контрольну і стимулюючу. Саме стимулюючої функції завжди бракувало вітчизняному оподаткуванню. В 1998 році на розгляд до парламенту Президентом подано як невідкладний проект Закону України - «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», який було прийнято в першому читанні. Проте його подальший розгляд зупинився. Спрощена система оподаткування залишається без належної правової фіксації на рівні правового акту вищої юридичної сили - Закону України. Спрощені режими оподаткування в Україні набули великої популярності серед платників податків - суб'єктів малого підприємництва, адже є простими і зрозумілими в правилах адміністрування податків.

Сьогодні спрощена система оподаткування потребує як законодавчого закріплення, так і врегулювання існуючих колізій. Адже поряд з позитивний

впливом спрощеної системи оподаткування як на формування доходної частини бюджету, так і на розвиток підприємництва, тенденціями збільшення і суб'єктів малого бізнесу, і податкових надходжень, є низка фактів, які мають негативні впливи. Проблема реформування спрощеної системи оподаткування в Україні розглядалась у працях таких дослідників, як С. Крюкова, І. Пізик [1, с. 1], Ю. І. Ганущак [5, с. 8], В. Кононенко [8, с. 19] тощо.

Метою дослідження є визначення основних проблем оподаткування єдиним податком суб'єктів підприємницької діяльності (далі СПД) в Україні, а також відповідних шляхів реформування існуючої спрощеної системи оподаткування.

Введення спрощеної системи може дати й побічний ефект. Спрощеною системою оподаткування почали активно користуватися крупні підприємства. У торгових ланцюжках з'явилися фіктивні суб'єкти підприємницької діяльності, яким приписується основна націнка за товар, що продається. За такою схемою часто працюють і роздрібні торговці (особливо супермаркети), і оптовики. Крім того, приватні «підприємці-спрощенці» надають платникам податку на прибуток фіктивні послуги. Наприклад, під виглядом отримання маркетингових, рекламних і інших консультаційних послуг підприємства переводять у готівку гроші для виплати заробітної платні у конвертах і інших потреб. Також поширена схема, коли крупні компанії оформлюють своїх співробітників як приватних підприємців, щоб мінімізувати сплату податку на доходи фізичних осіб і не платити нарахування на фонд заробітної плати.

Фіскальні власті давно не влаштовує невідповідність між доходами підприємств і сплачуваними податками. Спрощену систему оподаткування навіть охрестили «українським офшором»: приватні підприємці з доходами до 500 тис. гривень платять до бюджету максимум 2400 гривень єдиного податку на рік. У 2004 р. законодавці спробували посилити доступ до спрощеної системи: у Законі про держбюджет на 2005 р. було прописано декілька нововведень. Так, єдиним податком заборонили користуватися окремим категоріям підприємців: юристам, аудиторам, продавцям медикаментів. «Юридичних осіб-спрощенців» зобов'язали реєструватися як платників ПДВ, як тільки об'єми їх операцій досягнуть 300 тис. гривень [4]. Приватного підприємця, що надає послуги одному замовникові більше тридцяти днів в році, прирівняли до найнятого робітника, з доходів якого необхідно утримувати 13% в рік. Підприємцям і найнятим ними працівникам призначалася сплата внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування у розмірі 84 гривень на місяць. Проте ці нововведення викликали бурхливий протест, і через декілька місяців спрощену систему оподаткування відновили в колишньому вигляді.

Чиновники і експерти вже давно говорять про необхідність узаконити спрощену систему. Але до розгляду конкретних законопроектів в сесійному залі справа поки не дійшла. Чіткої відповіді із приводу «спрощенців» не дає і запропонована Кабінетом міністрів Концепція реформування податкової системи [7]. Її автори пропонують якщо і зберегти систему, то є дуже урізаному вигляді.

Спрощена система оподаткування володіє незаперечним позитивним ефектом: стимулює активізацію підприємницької діяльності, сприяє створенню нових робочих місць, а також посилюванню конкуренції між виробниками товарів і послуг. Крім того, єдиний податок забезпечує стабільні податкові надходження і його легко адмініструвати. Бізнесменів існуюча система спрощеного оподаткування цілком влаштовує. Проте держава вважає, що єдиний податок скривлює мотивацію підприємницької діяльності.

Один з головних недоліків системи в тому, що сума податку не залежить від того, чим займається підприємець: останніми роками місцеві власті прагнуть встановити ставку податку по будь-якому виду діяльності на максимальному рівні — 200 гривень. В цьому випадку справедливе зауваження супротивників спрощеної системи: продавець ювелірних виробів в центрі столиці і швець на задвірках провінційного містечка не повинні сплачувати одну і ту ж суму податку тільки тому, що в обох випадках держава не може проконтролювати реальні доходи. Указ президента віддало питання встановлення ставок податку на відкуп місцевим властям. Але вже давно назріла необхідність ввести чітку диференціацію ставок на законодавчому рівні.

Раніше всього ставка податку зобов'язана залежати від виду бізнесу і місця його введення. Від виду бізнесу повинен залежати і граничний об'єм виручки. На думку підприємців, планка в півмільйона гривень занижена для торгівлі (у якій витрати складають значну частину виручки) і завищена для сфери послуг. Ставку для торгових фірм потрібно зробити значно нижче, ніж для підприємств сфери виробництва і послуг, оскільки витрати в цих видах бізнесу нерівнозначні. Найбільш жорсткі умови оподаткування необхідно встановити для компаній, що здійснюють відразу декілька видів діяльності, тим більше що підприємства, які водночас займаються торгівлею й виробництвом, зрідка належать до малого бізнесу.

Як розділяти підприємства за видом діяльності, більш-менш ясно — вид діяльності прописаний у свідоцтвах платників єдиного податку. Набагато складніше диференціювати ставки податку залежно від місця ведення бізнесу. Нерідкі випадки, коли зареєстровані, скажімо, в місті-супутнику Києва - Броварах торговці відкривають коштовні магазини в центрі української столиці. Щоб запобігти подібним ситуаціям, необхідно зобов'язати підприємців указувати в свідоцтві платника єдиного податку не місце проживання, а адресу торгового пункту, виходячи з чого і має розраховуватися податкова ставка. Можна на законодавчому рівні ввести шкалу ставок залежно від населеного пункту (як це зроблено в Законі «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» для торгового патенту).

Але є і інша пропозиція: ввести фіксований податок за кожний торговий пункт і при цьому звільнити підприємців від сплати п'ятдесяти процентної ставки податку за кожного найнятого робітника (така доплата передбачена правовим полем, що діє). Ставку податку необхідно пов'язати з кількістю найманих співробітників. Система, що діє, однаково стимулює і власника швейного цеху (у якого багато працівників і одне місце отримання доходу), і власника мережі

кіосків (багато працівників і місць отримання доходу). Стягати з підприємця, що сплачує додатковий податок за кожного працівника, ще і доплату за кожний торговий пункт несправедливо.

Ставку єдиного податку доцільно встановлювати також залежно від оборотів: підприємцеві, що заробляє більше, доведеться і більше віддавати до бюджету країни

Спрощену систему оподаткування критикують і за низький рівень пенсійного забезпечення підприємців. Для того, щоб заробити мінімальну пенсію, приватному підприємцеві або його співробітникові доведеться працювати довше, ніж звичайному найнятому робітникові. Навіть при максимальному податку в 200 гривень до Пенсійного фонду йде всього 84 гривні. Отже, згідно законодавству, в страховий стаж платника єдиного податку зараховуються двадцять з тридцяти днів місяця (адже навіть нарахування на мінімальну зарплату по звичайній ставці 32% — на третину більше). Введення додаткових зборів теж навряд чи вирішить проблему. Єдиний податок насправді повинен бути єдиним, а вихід для підприємців — в добровільному пенсійному страхуванні.

В ідеалі ставку податку треба розраховувати залежно від оборотів: підприємцеві, що заробляє більше, доведеться і більше віддавати до бюджету. Так, по наших розрахунках, при річному об'ємі реалізації до 100 тис. гривень сума податку може скласти 450 гривень, до 200 тис. гривень — 1100 гривень і так далі. Щоб дотримуватися принципу соціальної справедливості, потрібна прогресивна шкала. При цьому бізнесменові необхідно залишити можливість вибирати: перейти на загальні умови або залишитися на спрощеній системі оподаткування. Зараз багато малих підприємств, що швидко ростуть, готові платити велику суму єдиного податку, але вважають, що переходити на загальну систему їм поки рано. У свою чергу, середнім підприємствам, щоб користуватися спрощеним режимом оподаткування, часто доводиться дробитися. Навіть при введенні диференційованої шкали ставок механізм розрахунку суми податку і алгоритм здачі податкової звітності потрібно зберегти гранично простими.

Теоретично введення диференційованої шкали ставок — простий спосіб забезпечити соціальну справедливість і збільшити надходження до бюджету. Проте реалізувати це на практиці буде дуже непросто. Природно, введення вилки спонукає підприємців занижувати офіційні обороти. Проконтролювати обороти фірми, якщо мова йде про наявні продажі, дуже складно. Тим більше що законодавство звільняє спрощенців від необхідності обов'язково встановлювати реєстратори розрахункових операцій (касові апарати). Торговці на ринках успішно застосовують торговий патент. Оскільки проконтролювати об'єм виручки неможливо, з торговців стягується фіксована сума (вартість патенту), при цьому ясно, що бабуся не продасть яблук на півмільйона гривень. Для деяких видів бізнесу виходом може стати установка касових апаратів. Звичайно, підприємці не сприймають таку ідею.

Всі ці складнощі примушують чиновників йти на радикальні заходи. Якщо раніше мова йшла про необхідність заборонити користуватися спрощеною системою оподаткування юридичним особам, введенні ставок для фізичних осіб-підприємців у розмірі 15% доходу, обов'язковій установці касових апаратів в кіосках, посилюванні вимог до оборотів спрощенців, то тепер єдиний податок взагалі пропонують скасувати.

Серед напрямів реформування спрощеної системи оподаткування та обліку доходів фізичних осіб можна визначити такі:

- перелік видів діяльності, при здійсненні яких фізичним особам дозволяється сплачувати єдиний податок за фіксованою сумою, має бути суттєво обмежено;
- передбачити індексацію верхньої межі і розміру єдиного податку для фізичних осіб - СПД у випадках, коли кумулятивний індекс інфляції перевищує 10 %;
- обмежити верхню межу обсягу виручки («фіксованого» єдиного податку) граничним обсягом оподатковуваних операцій, який є обов'язковим для реєстрації платником ПДВ. Водночас передбачити можливість застосування ставки 10% для платників єдиного податку. Крім того, термін обліку такого обсягу слід гармонізувати й визначати його, виходячи з 12 календарних місяців, а не з 1 календарного року;
- обмежити перехід фізичних осіб на єдиний податок однією особою;
- брати єдиний податок з фізичних осіб, які займаються високодохідними видами діяльності або отримують пасивні доходи, у вигляді податку з обороту зі ставкою податку, встановленою для юридичних осіб.

Що стосується спрощеної системи оподаткування та обліку дій юридичних осіб, можна надати пропозиції.

Слід дати чіткіше визначення поняттю «Виручка від реалізації», що є об'єктом оподаткування для юридичних осіб. Крім того, в законі необхідно чітко прописати, що у юридичних осіб дохід обкладається шести-процентним податком за вирахуванням ПДВ, оскільки весь час дії указу [3] цей момент трактуючи двозначно. Так, в Держкомітеті підприємництва вважають, що єдиним податком повинен обкладатися оборот без ПДВ, тоді як в Державній податковій адміністрації дотримуються протилежної думки. Причому доводи шкутильгають у обох сторін. Подібна проблема з ПДВ існує і у приватних підприємців: указ, що діє, не містить ні прямої заборони платникам ПДВ користуватися єдиним податком, ні прямого дозволу.

Доцільно єдиний податок зараховувати повністю до державного бюджету; передбачити, що єдиний податок сплачується лише замість податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств.

Необхідно передбачати умови обов'язкової реєстрації фізичної особи-СПД юридичною особою.

Внести зміни до елементів діючої системи спрощеного оподаткування: види діяльності, на яких дозволяється застосовувати спрощені методи оподаткування, перелік податків, замість яких сплачується єдиний податок, ставки, граничний

обсяг виручки, який дозволяє застосовувати спрощену систему тощо. Цей підхід дозволяє зберегти позитивний досвід функціонування спрощеної системи та усунути виявлені недоліки.

Напрями реформування спрощеної системи оподаткування:

- застосування спрощених схем справляння окремих податків (ПДВ, податок на прибуток) для певних галузей;
- вивести з переліку податків і зборів, замість яких сплачується єдиний податок, плату за землю та місцеві податки;
- передбачити різні ставки податку для СПД залежно від виду діяльності.

Доцільно диференціювати ставку фіксованого податку за кожного найманого працівника. Наприклад, від 1—3 найманих осіб - 50 % ставки фіксованого податку, від 4 найманих осіб - 40 %, від 10 осіб і більше — 30 % [1, с. 2].

Висновок. Кращим виходом стане ухвалення закону про спрощену систему оподаткування, в якому буде об'єднана і систематизована вся розрізнена нормативна база. При розробці цього документа доведеться уточнити деякі моменти президентського указу. Якщо запропоновані зміни вдасться закріпити законодавчо, система зможе працювати ефективніше і прозоріше.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Крюкова С, Пізик І. Уряд ліквідує спрощену систему оподаткування у 2007 році // Юридична газета. - 2008. - №21(89). - С. 1-3.
2. Закон України "Про державну підтримку малого підприємництва" № 2063-III від 19.10.2000 // Галицькі контракти. - 2000. - № 47. - С. 7-15.
3. Указ Президента України "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва" № 727/98 від 03.07.98 // Офіційний вісник України. - 1998. - № 27. - С. 9-17.
4. Закон України "Про податок на додану вартість" № 168/97-ВР від 03.04.97 // Відомості Верховної Ради України. - 1997. - № 21. - С. 21-82.
5. Ганущак Ю. І. Проблемні питання функціонування спрощеної системи оподаткування в Україні (єдиний податок) // Податковий-банківський-митний Консультант. - 2007. - № 2. - С. 8-10.
6. Спрощена система оподаткування: якою вона буде, якщо буде взагалі // Консультант приватного підприємця. - 2006. — №20. — С. 14—16.
7. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції реформування податкової системи" № 56-р від 19.02.2007 // Офіційний вісник України. - 2007. - № 13. - С. 12-21.
8. Кононенко В. Реформування спрощеної системи оподаткування — необхідна умова функціонування та розвитку дрібного бізнесу в Україні // Консультант приватного підприємця. - 2003. - № 4. - С. 3-21.